

John Gray

Slamnati psi, 7

Razmišljanje o človeku in drugih živalih

Homerjevi mrhovinarji

Nietzschejev nadčlovek vidi, kako človeštvo tone v prepad, kjer je vse nesmiselno. Z izjemno voljo človeka odreši nihilizma. Zaratustra zamenja Jezusa kot novi svetovni odrešenik.

Nihilizem zagovarja idejo, da je življenje treba odrešiti nesmiselnosti. Dokler se ni pojavilo krščanstvo, nihilistov ni bilo. Homer je v *Iliadi* pel o bogovih, ki ljudi ščuvajo k vojskovanju, da bi lahko uživali ob podobah uničenja:

... Atena in bog srebroloki,
Foibos Apol, podobi ujed, dveh serov brkatih,
v hrast visoki, očeta drevo, gromovnika Zeusa,
móž vesela pod sabo, ki v gostih redéh tu sedijo,
kopij jim šuma srší, valové jim ščiti in šlemi.
Kakor če sapa večerna, ko ravno se dviga nad morje,
z valčki razgiblje vodó, da temní se višina nad njimi,
takšne sedijo na polju vrsté Ahajcev in Trojcev.

(*Iliada*, spev VII, 58–61, prev. Anton Sovre, DZS, 1982)

Kje je tu nihilizem? Homerjevi mrhovinarji ne odrešijo človeškega življenja. V njem mi ničesar takega, kar bi bilo treba odrešiti.

Iskanje smrtnosti

Buda je iskal odrešitev v izničenju samega sebe; toda če nimaš sebe, kaj lahko odrešiš?

Nirvana pomeni konec trpljenja; toda to ne obeta ničesar, razen tistega, kar dosežemo vsi, navadno brez pretiranega truda, po naravni poti. Smrt vsakomur prinese mir, ki ga je Buda obljubljal po vse življenje trajajočem prizadevanju.

Buda je iskal odrešitev iz kroga vnovičnega rojstva. E. M. Cioran je zapisal:

Stremljenje k odrešitvi je upravičeno le tedaj, če verjamemo v preseljevanje duš, v njihovo neskončno potepanje, in če stremimo k temu, da bi ga ustavili. Toda kaj naj bi ustavili tisti med nami, ki v to ne verjamemo? V to edinstveno in neskončno majhno trajanje? Vse kaže, da je prekratko, da bi si zaslužilo toliko truda z begom pred njim.

Zakaj druge živali ne iščejo odrešitve pred trpljenjem? Ali jim nihče ni povedal, da bodo morale živeti še enkrat? Ali pa vedo, da ne bodo, ne da bi o tem morale razmišljati? Cyril Connolly je zapisal: "Predstavljajte si kravo ali prašiča, ki je zavrnel telo v korist 'plemenitega osemkratnega načina samorazsvetlitve'. Pomislili bi, da je žival napak preračunala."

Budizem je stremljenje k etičnosti. Buda je svojim privržencem obljubil osvoboditev od žalosti, ker jim ne bo treba še enkrat živeti. Za tiste, ki vedo, da so umrljivi, pa je tisto, za čemer je stremel Buda, vedno pri roki. Zakaj bi se odrekli življenjski radostim, če je odrešitev zagotovljena?

Umirajoče živali

Prepričani smo, da se razlikujemo od drugih živali, ker si lahko predstavljamo svojo smrt, čeprav o tem, kaj prinese, ne vemo nič več od njih. Vse nam govori, da to pomeni konec, ne znamo pa si predstavljati, kaj to pomeni. Pravzaprav nas ni strah minevanja časa, ker poznamo smrt. Smrti pa se bojimo, ker nasprotujemo minevanju časa. Če se druge živali ne bojijo smrti tako kot mi, vzrok ni v tem, da vemo nekaj, česar one ne vedo, temveč v tem, da jih čas ne obremenjuje.

Prepričani smo, da je samomor izključno človekova pravica. Ne vidimo, kako podobni smo živalim po načinih, kako se tako mi kot one pokončamo. Še pred kakim stoletjem je bilo nekaj običajnega, da so se ljudje prepustili smrti zaradi pljučnice ("starčeve prijateljice") ali povečevali dnevno porabo uspaval, dokler niso za vedno zaspali. Moški in ženske, ki so to storili, so se odpravili v smrt, včasih zavestno, pogosteje pa nagonsko, nič drugače kot mačka, ki poišče miren kotiček, kjer bo dočkala svoj konec.

Človeštvo je skozi zgodovino postajalo bolj "etično" in hkrati poskrbelo, da smrt ni bila več zlahka dostopna. Grki in Rimljani so raje izbrali smrt kot nevredno življenje. Danes malikujemo izbiro, smrt po lastni izbiri pa je prepovedana. Tisto, kar morda loči človeka od drugih živali, je dejstvo, da smo se ljudje naučili hlapčevsko oklepati življenja.

Eno od redkih trditev evropskega avtorja, da človekova smrt ni nič drugačna od smrti drugih živali, je podpisal Bernardo Soares:

Če skrbno razmislim o tem, kako živi človek, ne najdem nič takega, kar bi ga ločevalo od živali. Tako človeka kot žival nehotno premetava med predmeti na svetu, oba se tu in tam zabavata, oba vsak dan sledita enaki organski poti, oba ne razmišljata dlje od trenutnih misli in ne živita onstran trenutnega doživljanja. Mačka se valja na soncu in zaspi. Človek se valja v neskončno zapletenem življenju in zaspi. Ne prvi ne drugi se ne izogne usodnemu zakonu tega, da je, kar je.

Bernardo Soares je bilo eno od izmišljenih imen, ki jih je privzel veliki portugalski pisatelj Fernando Pessoa. Nekatero resnico je mogoče povedati le v leposlovju.

Krišnamurtijevo breme

Teozofi – zgodnji newageevski kult, ki je proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja cvetel marsikje po svetu – so Jidduja Krišnamurtija vzgajali kot novega mesijo, Učitelja za novo dobo, naslednjega v nizu odrešenikov človeštva, med katere sta sodila tudi Jezus in Buda. Krišnamurti se je v rani mladosti tej vlogi javno odpovedal. Vse odtlej je zatrjeval, da se mora vsak človek truditi za svojo odrešitev. Tega bremena nam ne more odvzeti noben odrešenik.

Krišnamurtijeve nauke so imeli veliko skupnega z mističnimi izročili, ki jih je zavračal. Mistične filozofije obljublajo razsvetljenje, ki nas bo osvobodilo trpljenja, upanje, ki ga ponujajo, je breme, ki bi ga bilo bolje odložiti. Človek se ne more odreči življenju v sožitju z drugimi živalmi, pa tudi pametno ni, da bi to poskusil. Strah in trpljenje sta zanj tako naravna kot spokojnost in veselje. Človek pokaže lastnosti, značilne samo zanj, šele tedaj, ko je prepričan, da se je rešil živalske narave: obsedenost, iluzije in neprekinjen nemir.

Po tistem, kar je znanega o Krišnamurtijevem življenju, je bila to očitno zgodba o nenavadni sebičnosti. Kot številni drugi je imel tudi on skrivno

spolno zvezo, toda v nasprotju z navadnimi ljudmi je lahko izkoristil položaj duhovnega učitelja, da je z ustrahovanjem vse v svoji bližini prisilil k podložnosti. Pridigal je nesebičnost, živel pa tako, da je mistično vznesenost lahko povezal z bolj vsakdanjimi tolažbami. V svojem načinu življenja očitno nikoli ni zaznal nobenega neskladja.

To ni v ničemer presenetljivo. Tisti, ki prezirajo svojo živalsko naravo, ne nehajo biti človeški, postanejo le karikature človeka. Na srečo človeške množice svoje svetnike v enaki meri častijo in prezirajo.

Gurdžijev “delo” in “metoda” Stanislavskega

Ruski mistik iz 19. stoletja Georgij Ivanovič Gurdžijev se nikdar ni naveličal ponavljati, da so sodobni ljudje stroji, njihova mehaničnost pa je posledica dejstva, da se je ne zavedajo. Ali ni opazil, da ljudje ravnavo tem bolj mehanično, čim bolj se tega zavedajo?

Vsekakor je opazil, da ljudje z visoko razvito zavestjo nehote postanejo igralci. Od tod sorodnost med Gurdžijevim “delom” in “metodo” Konstantina Stanislavskega. Okultisti, ki iščejo Gurdžijev navdih v sufističnih ali tibetanskih naukih, bi se morali ozreti okoli sebe. Največji vpliv na tega sodobnega šamana je morda imela igralska teorija 20. stoletja.

Gurdžijev je gledališče in ples uporabljal kot sredstvo, ki naj bi njegovim učencem pomagalo obvladati telesne gibe in se tako, kot je trdil, prebuditi iz skupinskega spanca. Gotovo ni naključje, da je njegovo “delo” vplivalo na nekatere najtemeljitejše spremembe v gledališču. Dramatiki, na primer Peter Brook in Jerzy Grotowski, so po Gurdžijevih naukih uporabili gledališče kot laboratorij, v katerem so raziskovali naravo človeških dejanj.

Morda je bil resnični cilj Gurdžijevega “dela” urjenje igralcev. Kot je rekel: “Vsi bi morali vsaj poskusiti, da bi postali igralci. To je vzvišen cilj. Cilj vsakega verstva in znanja je postati igralec.” Kakšno bi bilo človeško življenje, če bi bilo vse ena sama igra? Gurdžijev prebujen človek bi lahko bil le igralec v scenariju, ki bi ga napisal nekdo drug. Popolnoma zavedajoče se človeško bitje, odrezano od nezavednih čustev in zaznav, ki življenju spečih ljudi dajejo pomen, bi lahko bilo le avtomat, ki se ne bi nadziral iz notranjosti, temveč bi ga od zunaj obvladovalo drugo človeško bitje.

Gurdžijev je morda iskreno verjel, da smo lahko v življenju tem bolj ustvarjalni, čim bolj se zavedamo. Stanislavski je bil pametnejši. “Kadar igralec izčrpa vse ustvarjalne poti in metode, doseže mejo, ki jo človekova zavest ne more prestopiti ... Le narava lahko naredi čudež, brez katerega besedilo vloge ostane mrtvo in neučinkovito.”

Letališče

Poetična slika pogleda na človekove možnosti, ki je bila v tridesetih letih med fašisti nekaj običajnega, je predstavljena v vojnem romanu Rexa Warnerja *Letališče*. Kot raziskava privlačnosti fašizma za napredne ume je v njem tudi ljubezenska zgodba.

Roman se dogaja na letališču blizu nesrečne vasi, katere prebivalci životarijo v lenobi in jokavih strasteh. Medtem ko vaščani živijo v skladu z navadami, so letalci predani nietzschejanski filozofiji, katere povzetek slišijo v govoru namestnika letalskega maršala:

Nikdar ne smete odstopiti od svojega cilja – ulti sponam časa, doseči oblast nad seboj in torej tudi nad okoljem ... V tej vojski se razvijamo v novo, boljšo človeško raso ... Znanost vam bo pokazala, da je obdobje evolucije človeške rase zaključeno. Ostane le evolucija, ali bolje preobrazba, zavesti in volje, pobeg pred časom, obvladovanje sebe, naloga, ki so se je nekateri posamezniki v različnih obdobjih že deloma uspešno lotili, zdaj pa se je morajo lotiti vsi.

Filozofija pomočnika letalskega maršala zahteva, da se morajo letalci popolnoma ločiti od ljubljenih in družine. Njegovo življenje pa dokazuje, da to ni mogoče. Dogajanje poteka delno kot tragedija in delno kot farsa, dokler pripovedovalec nazadnje ne ugotovi, da je sin namestnika letalskega maršala. Ta ga nato prosi, naj obrne hrbet neurejenemu življenju v vasi:

Ali ne vidiš ..., kaj hočem reči, ko te silim, da pobegni pred vsem tem, pred časom in njegovimi sponami, da v svojem kratkem življenju okoli sebe ustvari nekaj, kar boš uravnaval z voljo, ne da bi ti to vsiljevali pretekli dogodki, nekaj jasnega, neodvisnega in lepega?

Vendar pripovedovalec zavrne življenje na letališču in se raje odloči za koristi življenja v ljubezni, kakršno njegov oče prezira.

Filozofija namestnika letalskega maršala je morda karikatura, vendar izpoveduje močne težnje sodobne misli. Razsvetljenski misleci od Francisa Bacona do Nietzscheja so peli hvalospeve volji v nasprotju z brezciljnim življenjem navadnih ljudi. Druge živali morda živijo, ne da bi se zavedale, zakaj, ljudje pa lahko svojemu življenju vdihnejo smisel. Lahko se dvignejo iz naključnega sveta in mu zavladajo.

Vedno najdemo razsvetljenske mislece, ki se ne strinjajo s tem pogledom. David Hume je v ljudeh videl zelo iznajdljivo vrsto, čeprav zelo podobno drugim živalim. Z iznajdljivostjo si lahko olajšajo usodo, ne morejo

pa je premagati. Zgodovina ni povest o napredku, temveč niz ciklov, v katerih se civilizacija izmenjuje z barbarstvom. Hume tudi ni pričakoval česa boljšega. Morda je bil njegov vpliv ravno zato tako majhen.

Skrajna desničarska gibanja v medvojnih letih niso bila sovražna “zahodni civilizaciji”, temveč prej njenemu nezakonskemu potomstvu. Fašisti in nacisti so do razsvetljenske skepse in strpnosti čutili le prezir, številni med njimi so zaničevali krščanstvo. Hitler in njegovi privrženici pa so – naj je to še tako sprevrženo – sprejemali razsvetljensko vero v človeški napredek, ki jo je podžigalo krščanstvo. Medvojni fašisti so bili s tem, da so sprejeli ošabno pojmovanje človekovih možnosti, ki ga je zastopal pomočnik letalskega maršala, privrženici krščanske krive vere. Naj zveni še tako nenavadno, letališča ne bi mogli zgraditi v deželi brez cerkva.

Nikolaj Fjodorov, boljševizem in tehnološko iskanje nesmrtnosti

Za Nikolaja Fjodorova (1828–1903), ruskega misleca iz 19. stoletja, je bila narava sovražnica, ker je človekovo osebnost obsodila na propad. Edini smiselni človekov projekt je nadčloveški trud za nesmrtnost. Vendar Fjodorovu ni zadostovalo, da bi prihodnji rodovi odpravili smrt. Šele ko bi vsa človeška bitja, ki so kdaj živela, vstala od smrti, bi vrsta resnično postala nesmrtna. Človekov projekt je tehnološko vstajenje od mrtvih.

Neverjetno zveni, da so te sanjarije lahko kdaj dejansko imele vpliv. Vendar je bilo Fjodorovo razmišljanje eden od tokov, ki so izoblikovali sovjetski režim. Boljševiki so bili prepričani, da je človeku namenjena oblast nad naravo. Številni so pod Fjodorovim vplivom verjeli, da bi lahko tehnologija človeštvo osvobodila Zemlje. Fjodorove ideje so navdihnile ruskega inženirja in raketnega konstruktorja Konstantina Edvardoviča Ciolkovskega (1857–1935) in preko njega prvi rod sovjetskih raziskovalcev vesolja. Fjodorove ideje so oživljale sovjetski režim od začetka do konca.

Fjodorov pogled na človeštvo kot *izbrano vrsto*, ki ji je usojeno, da bo zavladala Zemlji in premagala smrt, je sodobno preoblikovano starodavno prepričanje. V platonizmu in krščanstvu je od nekdaj veljalo, da človek ne sodi v naravni svet. Ko so si razsvetljenski misleci predstavljali, da bi se človeštvo lahko osvobodilo meja, ki vežejo vse druge živalske vrste, so le ponavljali staro zmoto.

Fjodorov je bil nedvomno skrajnejš, bil pa je tudi najbolj neustrašen razlagalec razmišljanja, ki je navdihnilo pretežen del razsvetljenstva. Henri de Saint-Simon in Auguste Comte sta si predstavljala prihodnost, v kateri

nam bo tehnologija zagotovila oblast nad Zemljo. Ta spoj tehnološkega gnosticizma z razsvetljskim humanizmom je bil navdih za Karla Marxa, on pa ga je prenesel na svoje privrženice v Rusiji.

Praktične posledice Marx-Fjodorovega tehnološkega kulta so bile uničujoče. Sovjetska zveza je po navdihu materialistične filozofije na materialnem okolju povzročila veliko daljnosežnejšo in trajnejšo škodo kot kateri koli drug režim v zgodovini. Zelena površina se je spremenila v puščavo in onesnaženje se je tako povečalo, da je začelo ogrožati življenje. Sovjetsko uničevanje narave človeštvu ni prineslo nobenih koristi. Sovjetski državljani niso živeli nič dlje kot ljudje v drugih državah, ravno nasprotno: številnim se je življenje precej skrajšalo.

Odpor do Fjodorove politike je bila ena od sil, ki je prispevala k sovjetskemu propadu. Eksplozija jedrskega reaktorja v Černobilu je zanetila proteste po vsej državi. Večina nasprotnikov Gorbačova se je osredotočila na njegov načrt preusmerjanja nekaterih ruskih rek, s čimer bi poplavili prostrana območja Sibirije in posledično povzročili podnebne spremembe po vsem svetu. Gorbačova so na srečo odstavili in njegova velikopotezna norost se ni uresničila. Kljub temu je bila sovjetska zapuščina postkomunistični Rusiji opustošeno okolje – katastrofalna zapuščina, ki jo je na pol zločinski kapitalizem, ki je uničeval vse pred seboj, le še poslabšal.

Kult tehnološke nesmrtnosti ni zamrl. Še danes živi v najnaprednejših kapitalističnih državah. Nekatero organizacije v Kaliforniji za zamrznjena trupla ponujajo tehnološko vstajenje od mrtvih. Obljubljajo, da nas bo kriogenika – tehnologija zamrzovanja nedavno živih tkiv in poznejše segrevanje nazaj v življenje – napravila nesmrtni. Ti kulti so dokaz, da sta – med nami, dediči krščanstva in razsvetljenstva – eshatologija in tehnologija povezani.

Nočem reči, da bo oživljanje mrtvih tehnološko vedno neizvedljivo. Morda bo lepega dne tako ali drugače mogoče. Usodna past obljubljanja kriogenične nesmrtnosti ni pretirano zaupanje v moč tehnologije. Problem je, da so družbe, v katerih ljudje verjamejo obljubam tehnološke nesmrtnosti, v resnici umrljive.

Zagovorniki nesmrtnosti s pomočjo tehnologije si predstavljajo, da bo današnja družba trajala večno. Dejansko se bodo do takrat, ko bodo na voljo tehnike oživljanja, zamrznjena trupla že davno odtajala. Vojne, revolucije ali gospodarske krize bodo razdejale krionične mavzoleje, kjer ta trupla tiho čakajo na vstajenje od mrtvih.

Tehnološka gonja za nesmrtnostjo ni znanstveni projekt. Obljublja tisto, kar vera obljublja že od nekdaj – da nas bo osvobodila usode in naključij.

Umetni raji

Havelock Ellis je v delu *Meskal – novi umetni raj* opisal svoje privide v stanju omame: “Nikdar niso bili podobni znanim predmetom; bili so izjemno določeni, vendar vsakokrat novi; nenehno so se približevali in se vendar venomer izmikali, le navidezno znani predmeti.”

Izmikanje podobnosti z znanimi predmeti s pomočjo mamil je eno trajnih razvedril človeške vrste. Na slikah nekje s konca zadnje ledene dobe, ki so jih odkrili v jami Pergouset na jugozahodu Francije, so upodobljena doživljanja omame pri umetnikih izpred 12 do 15 tisoč let. Šamani so od nekdaj uporabljali mamila. V nekaterih predelih sveta so morda začeli gojiti rastline zaradi njihovega delovanja na duševnost. Po tistem, kar je Richard Rudgley opisal kot “prvi korak k avstralskemu kmetijstvu”, so avstralski domorodci pridelovali in sušili različne vrste tobačnih rastlin, očitno zato, da bi okrepili njihov vpliv na spreminjanje uma.

Uporaba mamil ni prav nič značilno človeškega. Številne druge živali tako v ujetništvu kot v divjini iščejo opojne snovi. Eugene Marais – ki je bi tudi sam zasvojen z morfijem – je v svoji knjigi *Opičja duša* opisal, da divji savanski pavijani uporabljajo opojne snovi za preganjanje dolgčasa vsakdanje zavesti. V obdobjih obilja, ko je večina drugega sadja zlahka dostopna, se neznansko potrudijo, da jedo redke slivam podobne sadeže, po tem pa kažejo vsa znamenja omamljenosti. Marais je svoje izsledke, ki so jih poznejše raziskave potrdile, povzel z besedami: “Običajna raba strupov za spodbujanje ugodja – občutenja miselnega zadovoljstva in sreče – je splošno zdravilo za bolečino zavesti.”

Ta učinek velja tako za človeka kot za pavijane. Zavest in poskusi, da bi ji ubežali, sodijo skupaj. Uporaba mamil je prvobitna živalska dejavnost. Med ljudmi je v navadi od nekdaj in je skoraj splošno razširjena. Na čem torej temelji “vojna proti mamilom”?

Trgovina z mamilom je zaradi prepovedi neverjetno donosna. Prispeva k naraščanju kriminala in močno množi število zapornikov. Kljub temu poznamo globalno pandemijo mamil. Prepovedovanje uporabe mamil je neuspešno. Zakaj jih torej nobena sodobna vlada noče legalizirati? Nekateri trdijo, da so organizirani kriminal in sodišča povezani v simbiozi, ki zavira korenite reforme. Mogoče je v tem nekaj resnice, resnična razlaga pa je drugačna.

Najbolj neusmiljeni borci proti mamilom so od nekdaj bojevitih naprednjaki. Na Kitajskem je do najostrejšega napada na uporabo mamil prišlo takrat, ko je deželno zamajala sodobna zahodnjaška doktrina splošne svobode – maoizem. Ni naključje, da danes križarsko vojno proti mamilom

vodi država, zavezana iskanju sreče – Združene države Amerike. Kajti posledica takega neverjetnega iskanja je puritanska vojna proti užitku.

Uporaba mamil je tiho priznanje prepovedane resnice. Sreča je za večino ljudi nedosegljiva. Izpolnitve ne najdejo v vsakdanjem življenju, temveč v begu pred njim. Ker je sreča nedosegljiva, človeške množice iščejo užitke.

Verske kulture so lahko priznale, da je tostransko življenje težko, kajti obljubliale so drugega, v katerem bodo vse solze izbrisane. Humanistični nasledniki zatrjujejo nekaj še bolj neverjetnega: da bo v prihodnosti, celo v bližnji prihodnosti, vsak človek lahko srečen. Družbe, zasnovane na veri v napredek, niso sposobne priznati, da je nesrečno življenje za človeka nekaj normalnega. Posledica tega je, da se morajo vojskovati proti tistim, ki v mamilih iščejo umetno srečo.

Gnosticizem in kibernetiki

Osrednji junak romana Williama Gibsona *Neuromancer* je kibernetik Neo, ki je izgubil svobodo in tava po virtualnem svetu. Kaznujejo ga, ker je ogoljufal nekdanje delodajalce, in živeti mora zaprt v umrljivo lupino. Svojo vrnitev v posvetno življenje vidi kot zaporno kazen: "Za Casa, ki je živel za telesno radost kibernetnega prostora, je bil to Padedc ... Telo je bilo meso. Case je padel v zapor lastnega mesa."

Današnji kibernetiki so nevedni gnostiki. Beg iz mesenega zapora kot bistvo gnostične krive vere se je kljub nenehnemu preganjanju stoletja ohranilo v krščanstvu in v sirski mandejski skupnosti preživelo do današnjih dni. Za gnostike je Zemlja zapor za dušo, ki ji ne vlada – in je morda ni ustvaril – Bog, temveč demiurg, zli duh, ki je človeka namamil v jetništvo mesenosti s tem, da mu je pokazal lepote sveta. C. G. Jung, gnostik iz 20. stoletja, je pojasnil osrednji gnostični mit natančno s temi besedami. Govoril je o

... ideji gnosisa, *nous*, ki svoj obraz vidi v oceanu: vidi lepoto sveta in ... ujam, zaplete se v težave tega sveta. Ko bi bil ostal *nous* ali *pnevma*, bi potoval naprej, podoben bi bil liku Boga, ki lebdi nad vodo, čeprav se je nikdar ne dotakne; vendar se je dotaknil in to je bil začetek človekovega življenja, začetek sveta z vsem trpljenjem in lepoto, nebesi in peklom.

Jezus je obljubljal vstajenje telesa od mrtvih, ne posmrtnega življenja breztelesne zavesti. Kljub temu so Jezusovi privrženci od nekdanj omalovaževali mesenost. Zaradi prepričanja, da nesmrtna duša človeka

loči od drugih bitij stvarstva, so zatajili usodo, ki jih družijo z živalmi. Ne zmorejo uskladiti povezanosti s telesom in upanja na nesmrtnost. Kadar si to dvoje nasprotuje, vedno zatajijo mesenost.

Kult kibernetnega prostora spodbuja gnostični beg pred telesom. Kibernetni prostor obljublja večnost precej temeljiteje kot tisto, čemur Gibson pravi "lažna nesmrtnost kriogenikov". Ekstropijci so pripadniki sodobnega kulta, katerega cilj je reševanje umrljivega mesa. Ustanovitelj tega kulta navaja Nietzschejevo trditev "Človek je nekaj, kar je treba premagati" in sprašuje: "Zakaj bi si želeli postati posmrtni? ... Vsekakor lahko veliko dosežemo, čeprav ostanemo ljudje. V večje višine pa se lahko povzpemo, če se z inteligenco, odločenostjo in optimizmom izvijemo iz človeške bube ... Telesa zavirajo naše sposobnosti."

Ekstropijci so prepričani, da um lahko živi večno, če odvržemo krhko in hirajoče telo. Ti kibernavti poskušajo doseči, da bi naš drobn curek zavesti – najplitvejše bežno občutenje – trajal večno. Vendar nismo z umom obdarjeni duhovi, ujeti v umrljivo meso. Utelešenost je naša narava, značilna za umrljiva bitja.

Naše meso se zlahka izrabi; toda dejstvo, da smo tako očitno podvrženi času in naključjem, nas opominja, kaj smo v resnici. Naše bistvo je tisto, kar je na nas najbolj naključno – čas in kraj našega rojstva, navada, da govorimo in se premikamo, pomanjkljivosti in posebnosti naših teles.

Kibernavti, ki iščejo nesmrtnost v praznini, so se pripravljene odreči telesu za nesmrtno življenje v vesolju. Morda bodo lepega dne dosegli tisto, po čemer hrepenijo, cena za to pa bo, da bodo izgubili živalsko dušo.

Znotraj generatorja prividov

Računalniki so zdaj pretežno nevidni. Skrivajo se v vsem – v zidovih, mizah, stolih, šolskih klopeh, oblačilih, nakitu in telesih. Ljudje redno uporabljajo tridimenzionalne prikazovalnike, vgrajene v očala ... Taki prikazi "neposrednega očesa" ustvarjajo izjemno realistična, virtualna vidna okolja, ki zakrivajo "resnično" okolje.

Ray Kurzweil

Po tej napovedi vsakdanjega življenja leta 2019 bodo virtualni svetovi takrat že povsod navzoči. Kurzweil – eden pionirjev računalniške vede – je s tem, da je "resnično" postavil v narekovaje, opozoril na možnost, ki je dolgo begala metafizike: vsa resničnost je virtualna. Svet, ki ga razkriva navadno zaznavanje, je nadomestek navade in tradicije. Virtualni svetovi

razbijajo ta dogovorni privid, pri tem pa nam ne omogočajo preizkusa resničnosti, neodvisnega od nas samih.

Begajoče učinke virtualne resničnosti je raziskovalo več pisateljev in filmarjev, prvo napoved njenih možnih koristi in tveganj pa najdemo v delu Stanislaw Lema *Summa Technologiae*, napisanem leta 1964. Lem si je predstavljal "generator prividov", ki bi uporabnikom omogočil vstop v simulirane svetove:

Kaj lahko nekdo doživi z generatorjem prividov? Vse. Lahko prepleza gorske pečine ali brez vesoljske obleke ali kisikove maske hodi po površini Meseca; v rožljajočem oklepu lahko vodi zvesto četo pri osvajanju srednjeveških utrd; lahko razišče severni tečaj. Množice ga lahko pozdravljajo kot zmagovalca maratona, iz rok švedskega kralja lahko sprejme Nobelovo nagrado kot največji pesnik vseh časov, se vdaja ljubezni, s katero ga obdari madame de Pompadour, se dvobojuje z Jazonom, maščuje Otela ali pade pod bodali mafijskih morilcev ... Lahko umre, vstane od mrtvih in potem vse to ponavlja v neskončnost.

Lemov generator prividov je vrhunec nove tehnologije virtualne resničnosti, toda ljudje od nekdanj iščejo osvoboditev od vsakdanjega življenja. Številne najstarejše človekove ustanove so poklon potrebi po navideznosti. Kot je zapisal Lem:

Ustvarjanje prividov je očitno neke vrste vrh, proti kateremu se pnejo vse mogoče oblike in tehnologije zabave. Obstajajo hiše iluzij, hiše strahov, hiše zabave; Disneyjev svet je dejansko en sam velik, preprost psevdogenerator prividov. Poleg teh različic, ki jih zakon dovoljuje, obstajajo tudi prepovedane (kot, na primer, v *Balkonu* Jeana Geneta, kjer psevdoprividi nastajajo v bordelu). Ustvarjanje prividov ima določene možnosti, da postane umetnost ... To bi torej lahko pripeljalo do tega, da bi nastajali umetniško dragoceni izdelki in cenen kič, kot pri filmu ali različnih umetnostnih zvrsteh. Nevarnost ustvarjanja prividov pa je neprimerljivo večja kot pri slabih filmih ... Kajti ustvarjanje prividov zaradi svoje specifičnosti ponuja vrsto izkušenj, ki jih po neposrednosti lahko primerjamo le s sanjami.

Lem bi lahko šel po sledih svojega generatorja prividov še v preteklost. Virtualna resničnost je tehnološka simulacija tehnike živih sanj, kakršno že tisočletja izvajajo šamani. Šaman s pomočjo postenja, glasbe, plesa in psihotropnih rastlin zapusti vsakdanji svet in vstopi v drugega, ob vrnitvi pa ugotovi, da je navadna resničnost spremenjena. Tako kot tehnologija virtualne resničnosti tudi šamanske tehnike prekinejo dogovorne privide vsakdanjega življenja. Le ena bistvena razlika je: šamani vedo, da niti

navadnega sveta niti alternativnih svetov, ki jih raziskujejo v transu, niso ustvarili sami.

Moč generatorja prividov izvira iz njihove čiste stvarnosti. Z njim lahko doživljamo le tisto, kar želimo. Pobegnemo lahko ne le pred osebnimi omejitvami, temveč tudi pred splošno človeškimi. Lahko plavamo in plezamo, čeprav tega nismo sposobni; lahko letimo kot ptica in v enem samem življenju obstajamo v različnih časovnih obdobjih. Navidezno ubežimo omejitvam vsakdanjega življenja. Naše življenje je prepleteno z nepopravljivimi dejanji in nespremenljivimi dogodki, v generatorju prividov pa je naše eno in edino življenje le eno od mnogih, ponavljanje neskončne vrste življenj, v katerih se lahko rodimo, umremo in vedno znova vstanemo od mrtvih.

Z generatorjem prividov ne izgine večna resničnost, ki jo zaman iščejo metafiziki, temveč oblast nad življenjem, ki jo dobimo, ker vemo, da smo umrljivi. Morda verujemo – kot kristjani trdijo, da verujejo –, da je to življenje le uvod v večnost. Morda se strinjamo z Epikurjem, da po smrti izginemo, torej nam nič ne pomeni. Ali pa tako kot Zhuangzi trdimo, da je umiranje le prebujenje iz sna, morda v neki drugi sen. Toda kakor koli verujemo, smrt zaznamuje mejo edinega življenja, ki ga poznamo. Generator prividov nam omogoča, da živimo, umremo in se znova rodimo, kadar želimo. Ker izbriše umrljivost, izbriše tudi vse omejitve naših želja. Doživetja so proizvodi naših želja in nas ne povezujejo z ničimer drugim več: “Ustvarjanje prividov pomeni tudi ustvarjanje okoliščin, kjer ni prehoda iz ustvarjenih prividov v resnični svet.”

Lemovo predvidevanje tehnologije virtualne resničnosti je nenavadno, tveganje vseobsegajoče neresničnosti, na katero opozarja, pa prav tako neresnično. Misel, da se bližamo ustvarjanju prividov, iz katerih ni izhoda, tehnologiji podeli moč, ki je ne sme imeti. Generator prividov močno prekaša vse stroje za virtualno resničnost, kar smo jih izdelali. Kljub temu nam ne omogoča pobega pred usodo ali naključjem, na primer s kriogeničnimi kadmi, ki naj bi zamrznjenim truplom prinesle večno življenje.

Nobena tehnologija ne zmore ustvariti sveta, ki bi se lahko meril s človekovimi željami. Žive sanje so nevaren šport, tisti, ki se ga lotevajo, pa se morajo sprijazniti, da se bodo srečali z marsičem, česar si niso mogli niti predstavljati. Svetovi, ki jih raziskuje šaman, bodisi da mu omogočijo posege v podzavest ali zaznavanje resničnosti, ki je drugim neznana, niso le izmišljije, temveč potovanja v neznane dežele, bolj nenavadna od tistih, ki jih spoznavamo z navadnim zaznavanjem, podobni pa so jim po skritih mejah in nenadnih presenečenjih.

Lem si je generator prividov predstavljal kot stroj za ustvarjanje popolnih iluzij, toda vsak pravi stroj je podvržen nezgodam in okvaram. Napake se prej ali slej prikraejo v programe, ki so jih zanj napisali oblikovalci, virtualni svet, ki ga stroj pričara, pa bo vedno bolj podoben resničnemu, ki naj bi ga prekosil. Tedaj se bomo znova znašli v svetu, ki ga nismo ustvarili sami. Sanjali smo o stroju, ki bi nas odrešil nas samih, toda tako ustvarjeni sanjski svet ima razpoke in vrzeli, ki nas pahnejo nazaj v umrljivo življenje.

Zrcalo samote

E.O. Wilson je napisal: "... v naslednjem stoletju bo konec kenozoika (dobe sesalcev) in začetek novega obdobja, za katero ne bodo značilne nove življenjske oblike, temveč biološko osiromašenje. Morda bo najprimernejše ime zanj eremozoik ali doba samote."

Človek bi kmalu lahko ostal sam sredi izpraznjenega sveta. Človeštvo terja zase več kot 40 % živega tkiva Zemlje. Če bo število Zemljanov v naslednjih nekaj desetletjih spet naraslo za polovico, bo človek terjal zase več kot polovico vseh organskih snovi na svetu. Najverjetneje se ta môra ne bo uresničila. Nadomestni svet, ki ga človeštvo ustvarja zase, bo uničen, veliko preden bo dokončan, zaradi stranskih učinkov človekove dejavnosti – vojn, onesnaževanja ali bolezni.

Če bo sedanjemu valu množičnega izumiranja sledila doba samote, bo gotovo prežeta z mistiko. V zapuščenem svetu se bo znova razcvetela vernost. Prebivalci bodo tako kot pobožni astronauti pričakovali hrano iz nebes – in ne bodo razočarani. Kaj bi lahko bilo naravnejše za živo vrsto, ki je iztrebila svoje živalske sorodnike, kot da se pogleda v zrcalo in ugotovi, da ni sama?

Mistiki si predstavljajo, da se z iskanjem zapuščenih krajev lahko odprejo nečemu zunaj sebe. Skoraj vedno dosežejo ravno nasprotno. Kamor koli gredo, nosijo s seboj človeške odpadke in smeti.

Mistiki govorijo o tem, da v kamnih najdejo molitve. Hujše môre za iskalce resnice zunaj človeka ne bi moglo biti. Narava nas lahko odreši človeških skrbi le zato, ker ji je za nas vseeno. Fernando Pessoa je napisal:

Le če ne veš, kaj so rože, kamni in reke,
lahko govoriš o njihovih čustvih.
Ko govoriš o duši rož, kamnov in rek,
govoriš o sebi, o svojih zablodah.

Hvala bogu, da so kamni le kamni
in reke le reke
in rože le rože.

Vsi, ki bi resnično radi ubežali človeški sebičnosti, ne bi smeli iskati zapuščenih krajev. Namesto da bežijo v puščavo, kjer se bodo spet znašli sredi svojih misli, naj raje poiščejo družbo drugih živali. Živalski vrt je primernejše okno iz človeškega sveta kot samostan.

Človekova nasprotna obala

Skoraj vse filozofske smeri, večina verstev in pretežni del znanosti kažejo brezupno, neutrudno skrb za odrešitev človeštva. Če se odvrnemo od sebičnosti, nas bo usoda človeške živali manj zanimala. Zdravja in zdravega razuma ne najdemo v vase obrnjeni ljubezni do vsega človeškega, temveč v obračanju k tistemu, kar je Robinson Jeffers v svoji pesmi *Razmišljanja o odrešenikih* imenoval "človekova nasprotna obala".

Homo sapiens je le ena od številnih živalskih vrst in nič ne kaže, da bi jo bilo vredno ohraniti. Prej ali slej bo izumrla. Ko je ne bo več, si bo Zemlja opomogla. Dolgo po tem, ko bodo izginile še zadnje sledi človeške živali, bodo številne vrste, ki jih je človek poskušal uničiti, še žive, poleg njih pa bodo nove, ki morajo šele nastati. Zemlja bo pozabila na človeštvo. Življenjska igra se bo nadaljevala.

Prevedla Dušanka Zabukovec

John Gray

Slamnati psi, 8

Razmišljanje o človeku in drugih živalih

De Quinceyjev zobobol

Thomas de Quincey je v začetku 19. stoletja napisal, da je za četrtno človekovega trpljenja kriv zobobol. Morda je imel prav. Neboleče popravljanje zob je nedvomno blagoslov. Prav tako čista voda in angleška stranišča. Napredek je dejstvo. Kljub temu pa je vera v napredek praznoverje.

Znanost človeku omogoča, da zadovolji svoje potrebe, ne vpliva pa na njihovo spreminjanje. Danes niso nič drugačne, kot so bile nekoč. Napredek je v znanju, ne v etiki. To velja tako za znanost kot za zgodovino, pa tudi za vse svetovne religije.

Znanja je resnično in – če se ne bo zgodila katastrofa svetovnih razsežnosti – tudi nepreklicno vedno več. Izboljšane oblike vladanja in stanja v družbi niso nič manj resnične, vendar sočasne. Lahko izginejo, še več, prav gotovo bodo izginile. Zgodovina ni napredek ali propad, temveč ponavljajoče se zmage in porazi. Napredek znanja nas zapeljuje v prepričanje, da smo drugačni od živali, zgodovina pa dokazuje, da nismo.

Kolo

Na starejšo kameno dobo gledamo kot na obdobje revščine in na mlajšo kameno dobo kot na velik skok naprej. Dejansko pa premik od lova in nabiranja h kmetovanju ni prinesel splošnih koristi za človekovo blaginjo ali svobodo. Večjemu številu ljudi je omogočil, da so živeli v večji revščini. Človeštvu se je v paleolitiku – starejši kameni dobi – skoraj gotovo godilo bolje.

Obrat h kmetovanju ni bil hiter. Intenzivno nabiranje rastlin se je morda začelo pred kakimi dvajsetimi tisočletji, obdelovanje zemlje pred približno petnajstimi. Na nekaterih območjih našega planeta je očitno sledilo podnebnim spremembam. Na Bližnjem vzhodu je dviganje morske gladine ob koncu ledene dobe lovce-nabiralce očitno pregnalo v više ležeče predele, kjer so se lotili poljedelstva, da so preživel.

Na drugih območjih so lovci-nabiralci sami uničili okolje. Prvi polinezijski naseljenci na Novi Zelandiji so se lotili intenzivnejšega pridelovanja hrane šele po tem, ko so iztrebili moe in uničili tjunje. Z iztrebljenjem živali, od katerih so živeli, so lovci-nabiralci obsodili na smrt tudi svoj način življenja.

Zlate dobe ubranosti z Zemljo ni bilo nikoli. Lovci-nabiralci so bili večinoma prav tako uničevalni kot njihovi nasledniki, vendar jih je bilo malo in živeli so bolje od večine v poznejših obdobjih.

Premik od lova in nabiranja h kmetovanju je pogosto veljal za nekakšno industrijsko revolucijo tedanjega časa. To morda drži le zato, ker je oboje povečalo človekov vpliv, ne pa njegove svobode. Lovci-nabiralci so imeli v normalnih razmerah dovolj za svoje potrebe in ni se jim bilo treba truditi, da bi nabrali več. V očeh tistih, ki jim bogastvo pomeni imeti v lasti obilje predmetov, sta lov in nabiranje gotovo znamenje revščine. Iz drugačnega zornega kota pa sta lahko znamenje svobode: "Prepričani smo, da so bili lovci-nabiralci *revni*, ker niso imeli ničesar; mogoče bi bilo bolje, da bi jih prav zato imeli za *svobodne*," je napisal Marshall Sahlins.

Premik od lova in nabiranja h kmetovanju po navadi velja za premik od nomadskega k ustaljenemu življenju. V resnici je bilo prav nasprotno. Lovci-nabiralci so bili izjemno mobilni, vendar njihov način življenja ni zahteval nenehnih selitev na nova ozemlja. Preživetje je bilo tedaj odvisno od natančnega poznavanja lokalnega okolja. Kmetovanje je prispevalo k večanju števila prebivalstva, zato je kmete prisililo, da so obdelovali vedno večja zemljišča. Kmetovanje in iskanje novih zemljišč sta šla skupaj. Hugh Brody je napisal: "Kmetovalci so se bili zaradi svoje zavezanosti natančno določenim kmetijam in velikemu številu otrok prisiljeni vedno znova seliti, zavzemati nova ozemlja ... Ljudi je k 'nomadstvu' silil sistem kmetovanja, in ne lov."

Premik od lova in nabiranja h kmetovanju je slabo vplival na zdravje in dolžino življenja. Lovci-nabiralci na Arktiki in v Kalahariju se še danes bolje prehranjujejo kot revni v bogatih državah – in veliko bolje od marsikoga v tako imenovanih deželah v razvoju. Danes je kronično podhranjen večji delež svetovnega prebivalstva kot v starejši kameni dobi.

Premik od lova in nabiranja h kmetijstvu ni bil škodljiv samo za zdravje. Delovno breme se je močno povečalo. Lovci-nabiralci v starejši kameni

dobi morda niso živeli tako dolgo kot mi, zato pa bolj lagodno kot danes večina. Kmetovanje je povečalo vpliv človeka na Zemljo, hkrati pa je osiromašilo tiste, ki so se ga lotili.

Svoboda lovcev-nabiralcev je bila omejena. Njihovo število so zavirali detomori in pobijanje starcev ter spolna vzdržnost. V vsem tem lahko vidimo posledice njihove revščine, po drugi strani pa je morda prispevalo k ohranjanju svobode.

Lovci-nabiralci se niso lotili kmetovanja zato, da bi bolje živeli. Verjetno niso imeli izbire. Skupnosti lovcev-nabiralcev so bile prisiljene pridelovati več hrane, morda zaradi podnebnih sprememb, počasne rasti prebivalstva ali ker je število divjih živali upadlo zaradi pretiranega lova.

Lovci-nabiralci, ki so se lotili kmetovanja, so se razmnoževali hitreje kot tisti, ki tega niso storili. Kmetje so preostale lovce-nabiralce prepodili na manj gostoljubna območja ali jih preprosto pobili. Druge so potisnili na rob znanega sveta, v obrobne dežele, kot je Kalahari, kjer so še danes.

Premik h kmetovanju ni bil omejen na eno območje, kakor koli pa se je zgodil, je bilo povečanje števila prebivalcev tako njegov vzrok kot posledica. Kmetovanje je postalo nujno zaradi večjega števila prebivalstva, ki ga je omogočilo. Vrnitve ni bilo več.

Zgodovina je kot samotežni mlin, ki ga poganja rastoče število prebivalstva. Gensko spremenjeno hrano danes ponujajo kot edino možnost za preprečevanje množične lakote. Malo verjetno je, da bi kmetom izboljšala življenje, lahko pa jim omogoči, da bodo v večjem številu preživeli. Gensko spreminjanje hrane je naslednji obrat kolesa, ki se vrti že od izginotja lovcev-nabiralcev.

Zgodovinska ironija

Eden od pionirjev robotike je zapisal: “V naslednjem stoletju bodo poceni in zmogni roboti v tolikšni meri nadomestili človeško delo, da bomo lahko zaposlili vse ljudi le v primeru, če se bo povprečni delovni dan skrčil praktično na nič.”

Podoba prihodnosti, kot jo vidi Hans Moravec, je morda bližja, kot mislimo. Nove tehnologije naglo izpodrivajo človeško delo. “Spodnji razred” trajno nezaposlenih je delno posledica skromne izobrazbe in zgrešene gospodarske politike. Vendar vedno večje število delavcev postaja nerentabilno, odveč. Nič več ni nepredstavljivo, da bi večina prebivalstva v nekaj rodovih imela v proizvodnem procesu majhno vlogo ali sploh nobene.

Poglavitna posledica industrijske revolucije je bil nastanek delavskega razreda. Ni ga spodbudila le prisilna selitev s podeželja v mesta, temveč še prej to, da je industrija omogočila velikansko povečanje števila prebivalcev. Na začetku 21. stoletja prihaja nova faza industrijske revolucije, ki daje slutiti, da bo precejšen delež tega prebivalstva odveč.

Današnja industrijska revolucija, ki se je začela v mestih po severni Angliji, se je razširila po vsem svetu. Posledica je svetovno povečanje števila prebivalcev, ki smo mu priča zdaj. Istočasno pa nove tehnologije delovni sili vztrajno odvzemajo vloge, ki jih je ustvarila industrijska revolucija.

Gospodarstvo, v katerem osnovne naloge opravljajo stroji, bo človeško delo cenilo le tam, kjer ga ne bo mogoče nadomestiti. Moravec je zapisal: "Številne poti industrializirane družbe peljejo v prihodnost, kjer bodo ljudem pomagali stroji, kot so našim prednikom pomagale živali." Po besedah Jeremyja Rifkina to ne pomeni množične brezposelnosti. Nasprotno, bliža se čas, ko bodo po Moravčevih besedah "skoraj vsi ljudje z delom zabavali druge ljudi".

V bogatih družbah je ta čas že prišel. Stare industrije so izvozile v svet v razvoju, doma pa so se razvili novi poklici in nadomestili tiste iz industrijske dobe. Številni od njih zadovoljujejo potrebe, ki so bile v preteklosti potlačene ali prikrite. Nove, donosne gospodarske panoge so psihoterapija, nove religije in butična duhovna oskrba. Poleg tega obstaja velikansko področje sive ekonomije v prepovedanih dejavnostih, ki dobavljajo mamila in ponujajo spolne usluge. Vloga te nove ekonomije, bodisi zakonita ali nezakonita, je zabavati in vznemirjati prebivalstvo, ki je sicer bolj zaposleno kot kadar koli, vendar na tihem sumi, da je nekoristno.

Industrializacija je ustvarila delavski razred. Zdaj je poskrbela, da je delavski razred odveč. Če je ne bo spodnesel ekološki propad, bodo navsezadnje skoraj vsi ljudje odveč.

Usihajoča moč nekdanjega srednjega razreda

Meščansko življenje je slonelo na tistem, čemur rečemo *karijera* – na vse življenje trajajoči delovni poti. Poklici in obrti danes izginjajo. Kmalu bodo oddaljeni in zastareli kot družbeni položaji in posestva srednjega veka.

Naša edina prava religija je šibka vera v prihodnost, čeprav se nam niti ne sanja, kaj nam bo prinesla. Le nepopravljivo nepremišljeni še vedno verjamejo, da je treba misliti na posledice. Varčevanje je igra na srečo, kariere in pokojnine so visoki stavni vložki. Le redki zelo bogati zavarujejo svoje stave. Raja, torej vsi drugi, živimo iz dneva v dan.

Meščansko življenje v Evropi in na Japonskem še traja. V Veliki Britaniji in Ameriki ga najdemo le še v zabaviščnih parkih. Srednji razred je razkošje, ki si ga kapitalizem ne more več privoščiti.

Konec enakosti

Socialna država je bila stranski proizvod druge svetovne vojne. V času bliskovitih nemških napadov so se razvili državni zdravstveni sistem, zaposlenost za nedoločen čas in splošna vojaška obveznost. Povojni egalitarizem je bil posledica množične mobilizacije v vojnem času.

Ozrmo se v 19. stoletje, v čas od konca Napoleonovih vojn do izbruha prve svetovne vojne. To veliko obdobje miru v Evropi je bil tudi čas velike neenakosti. Večina prebivalstva je živela iz rok v usta in le najbogatejši so bili varni pred nenadno revščino. Danes gre skoraj vsem veliko bolje. Vendar je brezskrbno življenje večine daleč od varnosti resničnih bogatašev iz viktorijanske dobe.

V bogatih, visokotehnoloških gospodarstvih so množice odveč – celo kot hrana za topove. V vojnah se nič več ne bojujemo z vojskami nabornikov, temveč z računalniki – in v propadlih državah, posejanih skoraj po vsem svetu, z razcapanimi vojskami revnih plačancev. Zaradi takšne preobrazbe vojn se je pritisk po ohranitvi družbenih vezi zrahljal. Bogati lahko živijo, ne da bi prihajali v stik s preostalo družbo. Revni so prepuščeni sami sebi, dokler ne ogrožajo bogatih.

Družbeno demokracijo je zamenjala oligarhija bogatašev, ki so del cene za mir.

Milijarda balkonov, obrnjenih k soncu

Časi, ko je v gospodarstvu prevladovalo kmetijstvo, so minili. Tudi industrijski so že skoraj mimo. Gospodarsko življenje ni več tesno povezano s proizvodnjo. S čim je torej povezano? Z zabavo.

Sodobni kapitalizem je neverjetno produktiven, čeprav ga ne poganja potreba po produktivnosti. Bistvo je preganjanje dolgčasa. Tam, kjer vlada obilje, je poglobljena nevarnost izguba želje. Potrebe se da tako hitro zadovoljiti, da gospodarstvo naglo postane odvisno od vedno bolj nenavadnih želja.

Novost ni to, da je blaginja odvisna od spodbujanja povpraševanja, temveč da ne more cveteti, če si ne izmišljujemo vedno novih pregreh.

Gospodarstvo poganja potreba po nenehnih novostih, njegovo zdravje pa je postalo odvisno od proizvodnje pregreh. Najnevarnejša je nasičenost, ne le z oprijemljivimi dobrinami, temveč s plehkimi doživetji. Nova doživetja zastarijo celo hitreje kot oprijemljive dobrine.

Zagovorniki “tradicionalnih vrednot” zabavljajo čez sodobne svoboščine. Nalašč nočejo pozabiti tistega, kar je dojela vsaka tradicionalna družba – namreč, da kreposti ne morejo obstajati brez tolažilnih grehov. Še več, slepi so za ekonomsko potrebo po novih pregrehah. Mamila in spolnost po naročilu so prototipski proizvodi 21. stoletja, in to ne tako, kot je zapisal J. H. Prynne v svoji pesmi: “Glasba potovanje, navada in molk, vse je *denar*,” čeprav je tudi to res, temveč ker nove pregrehe varujejo pred upadom želje. Ekstazi, viagra, newyorški in frankfurtski sadomazohistični saloni niso le pomagala za večji užitek, temveč sredstva proti dolgočasju. V času, ko naveličanost ogroža blaginjo, so nekoč prepovedani užitki postali stebri nove ekonomije.

Morda imamo srečo, da nam je bilo prizaneseno s pretiranim brezdeljem. J. G. Ballard je v svojem romanu *Kokainske noči* predstavil klub Nautico, rezerviran za bogate britanske upokojece, v španskem letovišču Estrella del Mar:

Bela arhitektura, ki izbriše spomin; prisilno lenarjenje, ki otopi živčni sistem; skoraj afriški videz, toda severne Afrike, kakršno si je izmislil nekdo, ki še nikoli ni bil v Magrebu; očitno pomanjkanje vsakršne družbene strukture; brezčasnost sveta onstran dolgočasje, brez preteklosti in prihodnosti ter s pojemajočo sedanostjo. Bo morda taka prihodnost, v kateri bo prevladovalo brezdelje? V tem kraljestvu brez čustev, kjer bodo nespremenljivi tokovi mirili gladino tisočerih plavalnih bazenov, se nikoli ne bo nič zgodilo.

Družba se zato, da bi preprečila duševno otopelost, zateka k nenavadnim zdravilom:

Naša vlada se pripravlja na prihodnost brez dela ... Ljudje bodo delali, bolje rečeno, nekateri bodo delali, vendar le desetletje v življenju. Upokojili se bodo pred štiridesetim letom, čakalo jih bo pol stoletja brezdelja ... Miliarda balkonov, obrnjenih k soncu.

Breme življenja v brezdelju lahko olajša le vznemirjenje prepovedanega:

Le eno še lahko vzbudi človekovo zanimanje ... Zločini in kaznivo vedenje, s čimer mislim na vse dejavnosti, ki niso nujno prepovedane, vendar nas izzovejo in nam omogočijo, da zadostimo potrebi po močnih čustvih, spodbudijo delovanje živčevja in njegovih sinaps, omrtvičenih od mlačnosti in brezdelja.

Ballardova podoba “milijarde balkonov, obrnjenih k soncu” se je izkazala za zmoto. Bogati v 21. stoletju delajo več kot kadar koli. Celotno revnim je prizaneseno z nevarnostmi preobilice prostega časa. Toda težave družbenega nadzora v z delom preobremenjeni družbi se ne razlikujejo kaj prida od tistih v svetu prisilnega brezdelja. Ballard je v poznejšem romanu *Super-Cannes* naslikal vzorčno poslovno skupnost Raj-Olimpija, kjer otopelost pregorelih poslovnežev zdravijo s terapijo “skrbno odmerjenega nasilja, minimalnimi odmerki norosti, na primer neznatnimi količinami strihnina v krepčilnem napitku za živce”. Zdravilo za brezumno delo je terapevtski režim brezumnega nasilja – skrbno koreografiranih pouličnih bojev, ropov, vlomov, posilstev in drugih, še bolj izprijenih razvedril.

Logični temelj tega režima pojasni hišni psiholog, ki usklajuje poskuse nadzorovane psihopatije: “Potrošniška družba hlepi po izprijenem in nepričakovanem. Kaj naj sicer spodbudi nenavadne spremembe v zabaviščni krajini, da bomo še naprej trošili?”

Za odmerke norosti, ki nam danes rešujejo zdrav razum, skrbijo nove tehnologije. Na spletu ima vsak človek na voljo neomejeno količino virtualne spolnosti in nasilja. Toda kaj se bo zgodilo, ko nam bo zmanjkalo novih pregreh? Kako bomo preganjali naveličanost, kadar ne bo več povpraševanja po spolnosti, mamilih in nasilju po naročilu? V tistem trenutku, o tem smo lahko prepričani, bo znova prišla v modo etika. Morda ni več daleč čas, ko bodo “etičnost” prodajali kot novo znamko pregrehe.

Antikapitalisti 20. stoletja, idealna socialistična delovna skupnost in srednjeveški bratje svobodnega duha

Generacijo pred nami je malo znana revolucionarna skupina, ki se je poimenovala situacionisti, spodbudila proteste proti kapitalizmu, ki so pretresli evropske prestolnice.

Situacionisti so bili majhna in ekskluzivna sekta, ki je zase trdila, da zagovarja edini pravi pogled na svet. V resnici je bil ta pogled mešanica revolucionarnih teorij 19. stoletja in avantgardne umetnosti 20. stoletja. Celotno vrsto idej so povzeli po anarhizmu in marksizmu, nadrealizmu in dadaizmu. Najdrznejše pa so si sposojali pri dobrodelni dejavnosti mističnih anarhistov poznega srednjega veka, bratovščini svobodnega duha.

Situacionisti so bili nasledniki te bratovščine, razširjene skoraj po vsej srednjeveški Evropi. Kljub stalnemu preganjanju se je kot prepoznavna tradicija ohranila več kot petsto let. Situacionisti so sanjali o istem kot tisočletni kult: o družbi, v kateri bi bila vsa lastnina skupna in kjer

nikomur ne bi bilo treba delati. Med študentskimi protesti v Strasbourgu v začetku šestdesetih let so uporabljali besede srednjeveških revolucionarjev. Med dogodki leta 1968 so podobne grafite čekali po pariških zidovih. Med najbolj spomina vrednimi je bil *Delati nikdar!*

Tako kot pripadniki bratovščine svobodnega duha so tudi situacionisti sanjali o svetu, v katerem bi se delo umaknilo igri. Eden od njih, Raoul Vaneigem, je zapisal: "Če upoštevam svoj čas in dejansko korist, ki jo imam od njega, sem mar v 20. stoletju povedal kaj več kot bratovščina svobodnega duha v 13.?" Vaneigem je imel prav, ko je v sodobnih revolucionarnih gibanjih videl naslednike srednjeveških mističnih anarhističnih kultov. Cilj obojih ni slonel na znanosti, temveč na eshatoloških verskih predstavah.

Marx se je norčeval iz utopizma, češ da ni znanstven. Toda "znanstveni socializem" je med znanostmi še najbolj podoben alkimiji. Tako kot drugi razsvetljenski misleci je bil tudi Marx prepričan, da tehnologija zmore pretvoriti osnovno kovino človekove narave v zlato. V komunistični družbi prihodnosti rast proizvodnje ne bi smela biti omejena, in tudi ne naraščanje števila prebivalcev. Z odpravo pomanjkanja bi izginile še zasebna lastnina, družina, država in delitev dela.

Marx si je predstavljal, da bo konec pomanjkanja pomenil tudi konec zgodovine. Ni hotel videti, da je svet brez pomanjkanja že obstajal – v prazgodovinskih družbah, ki sta jih z Engelsom zmetala v isti koš "primitivnega komunizma". Lovce-nabiralce je delo manj obremenjevalo kot večino človeštva na vseh poznejših stopnjah razvoja, vendar so bile njihove redko posejane skupnosti popolnoma odvisne od darov Zemlje. Naravne katastrofe bi jih mimogrede izbrisale s sveta.

Marx ni mogel sprejeti omejitve, ki je bila cena za svobodo lovcev-nabiralcev. Nasprotno, pod vplivom prepričanja, da je človeku usojeno, da bo zavladal Zemlji, je vztrajal, da bi se lahko osvobodili dela, ne da bi omejili želje. To je bil le apokaliptični privid bratovščine svobodnega duha, ki se je vrnil v obliki razsvetljenske utopije.

Situacionisti so še bolj kot Marx sanjali o svetu, kot je rekel Vaneigem, brez "časa za delo, napredek in učinek, proizvodnjo, potrošnjo in programiranje". Fizično delo bo odpravljeno in človeštvo se bo lahko svobodno predajalo svojim muham. Marx je v veliki meri prispeval k takim sanjam, še bolj pa spominjajo na fantaziranje François Charlesa Fourierja, francoskega utopista z začetka 19. stoletja. Fourier je trdil, da bi ljudje v prihodnosti morali živeti v meniških ustanovah *phalanstères*, v katerih bi se predajali svobodni ljubezni in kjer nikomur ne bi bilo treba delati. V Fourierjevi utopiji bi vladal *homo ludens*.

Situacionistična utopija je bila posodobljena različica Fourierjeve, le da bi vodenje brezdelne družbe prepustili delavskim svetom, česar pa očitno sploh niso opazili. Taki sveti ne bi bili vladni organi, ti – kot so zagotavljali – ne bi bili več potrebni. Situacionisti so šli še dlje od Fourierja in njegovega predloga, naj bi umazano delo opravljali otroci, in izjavili, da bo fizično delo zaradi avtomatizacije nepotrebno. Ker ne bo pomanjkanja in dela, ne bo nobene potrebe po vojnah. Država bo odpravljena, tako kot v Marxovi utopiji.

Situacionisti so bili neomajno prepričani o prihodnosti, zato pa so na sedanost gledali z mračno črnogledostjo. Izpopolnjena je nova oblika nadvlade, so trdili, v kateri se vsako dejanje navideznega odpadništva dejansko odvija v predstavi svetovnih razsežnosti. Življenje se je spremenilo v predstavo, iz katere ne morejo pobegniti niti tisti, ki so igro postavili na oder. Najskrajnejša uporniška gibanja so hitro postala del predstave.

Ironija, kakršne dobro poznamo, je, da se je prav to zgodilo tudi s situacionisti. Njihove ideje so se kmalu spet razširile kot spretno trženi nihilizem punkerskih rokovskih ansamblov. Situacionisti so bili kljub ugovorom kmalu le še blago v kulturniških veletrgovinah.

Revolucije, o kateri so sanjali, ni bilo nikjer. Vseeno so bili še naprej neomajno prepričani, da imajo prav. Njihov najbolj nadarjeni mislec Guy Debord ni popustil: “Sprememba se bliža in je neizbežna ... kot strela, ki se je zavemo šele tedaj, ko udari.” Debord je bil v skladu z najčistejšo tisočletno tradicijo prepričan, da svetu vladajo temne sile, vendar bo njihova moč vsak čas kar čez noč izginila. Njegova apokaliptična vedrina ni trajala dolgo. Morda se je končno pokazala očitna nesmiselnost njegovega upanja o svetovni delavski revoluciji proti potrošniški kulturi ali pa so na to vplivali bolj osebni dejavniki. Debordovega založnika so leta 1984 umorili in njegova vdova je hotela leta 1991 založbo prodati. Debord ni vedel, kaj bi. Nepomirljivi nasprotnik spektakla je z oglasom za knjižnega agenta v reviji *Times Literary Supplement* vzbudil veliko smeha. Ni znano, ali se mu je kdo oglasil. Kakor koli že, Debord je podpisal pogodbo z novim založnikom, hišo Gallimard, in njegova dela so imela odtlej večje naklade, vendar se njegovo razpoloženje vseeno ni izboljšalo. Dolgoletno pijančevanje ga je vodilo v vedno hujšo depresivnost. Leta 1994 se je v starosti dvainšestdeset let ustrelil.

Situacioniste in bratovščino svobodnega duha so ločevala stoletja, njihov pogled na človekovo prihodnost pa je bil enak. Ljudje so bogovi, ki so obtičali v svetu teme. Njihovo delo ni naravna posledica nezmernih želja, temveč Stvarnikovo prekletstvo. Človeštvo bi se lahko osvobodilo fizičnega dela le tako, da bi pregnalo zlo silo. Tako mistično videnje je

bilo pravi navdih situacionistov in vseh tistih, ki so kdaj sanjali o svetu, v katerem bi ljudje živeli brez omejitev.

Hipnoza in nova ekonomija

Trgi so vedno bili vsaj delno plod domišljije, danes pa to velja še toliko bolj. Nove tehnologije prenašajo podatke, vendar to ni vse. S prenašanjem razpoloženja spreminjajo tudi vedenje. Vsi prejemajo novice hitreje kot prej, poleg tega pa se razpoloženja, ki ga novice ustvarjajo, človek hitreje naleze. Svetovni splet potrjuje tisto, kar že dolgo vemo – da svetu vlada moč sugestije.

Proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja je Avstrijec Anton Mesmer dokazal, da hipnotična sugestija lahko močno vpliva na človekovo vedenje. Ko je bil Mesmer še živ, so se norčevali iz njega, zapomnili pa smo si ga po ljudskem imenu za hipnozo: mesmerizem. Jean Charcot je šestdeset let pozneje dokazal povezavo med hipnozo in histerijo ter postal eden od ustanoviteljev psihiatrije.

Finančne trge uravnava nalezljivost in histerija. Nove komunikacijske tehnologije poudarjajo vpliv sugestije. Mesmer in Charcot sta boljša vodnika po novi ekonomiji kot Hayek in Keynes.

Teorija zavesti

V razvojni prazgodovini se je zavest pojavila kot stranski učinek jezika. Danes je stranski proizvod medijev.

Spomini v kamnu

Okoljevarstveniki tarnajo nad izginjanjem neokrnjene narave, toda tudi mesta so ogroženi ekosistemi. Vse od neolitika, ko so prvič nastali kraji, kakršen je bil Çatal Hüyük v Anatoliji, ljudje v mestih oživljajo obrede lovcev-nabiralcev. Ljudje niso primerni za nepretrgano delo in ponavljajoče se selitve, potrebne za kmetovanje. Mesta so nastala zaradi hrepenenja po stalnem bivališču.

Lovci-nabiralci so morali zelo dobro poznati svoje neposredno okolje. Prosto so se morali gibati po okolici, da so lahko zaznavali spremembe, ni pa se jim bilo treba seliti na nova ozemlja kot kmetom, potem ko so

izčrpali zemljo. Življenje lovcev-nabiralcev se je vrtelo okoli kraja, ki ga niso nikdar zapustili in tudi ne nehali raziskovati.

Nekoč so bila vsa mesta nova, vendar starodavna mesta najbolj ustrezajo potrebi po ustaljenem bivanju. Iain Sinclair je prepričan, da so v starih mestih sledi rodov, ki so živeli v njih:

Cerkve so bile le eden od energetskih sistemov ali povezovalna enota v mestu. Poleg njih so bile tam tudi bolnišnice, sodišča, tržnice, kaznilnice, verske stavbe ... Vsaka cerkev je bila hiša moči, prepreka pogledu, dvignjen kraj z nepreverjenim vplivom na dogodke.

Stara mesta so potomci rodovnika, ki sega v preteklost do labirintov v Knososu na Kreti v času bronaste dobe.

Ljudje po mestih so kot sence, ki jih mečejo kraji, in noben rod se ne ohrani dlje kot ulica. V posturbanih razširjenih mestnih območjih, ki nadomeščajo mesta, ulice nastajajo in izginjajo tako hitro kot ljudje, ki hodijo po njih. Mesta se drobijo v prostore za promet, ustaljeno življenje, ki je nekoč potekalo v njih, pa medtem izginja iz spomina.

Mit o modernizaciji

Danes se vsi moderniziramo. Niti sanja se nam ne, kaj pomeni biti moderen, prepričani pa smo, da nam to zagotavlja prihodnost.

Pozitivistom 19. stoletja je modernost pomenila novo različico srednjeveštva, hierarhično tehnokracijo, v kateri je znanost zamenjala vero. Marxu in zakoncema Webb je pomenila gospodarstvo brez trgov in zasebne lastnine. Francisu Fukuyamu je pomenila svetovni prosti trg in neovirano liberalno demokracijo. Vsak od teh zelo različnih vidikov je v svojem času veljal za bistvo modernosti. Za vse se je izkazalo, da so bili le privid.

V modernosti vidimo družboslovno idejo, v resnici pa je zadnje zatočišče "etičnosti". Tisti, ki verujejo v modernost, so prepričani, da je zgodovina – če izvzamemo naravne katastrofe – na strani razsvetljenskih vrednot. To navsezadnje pomeni biti moderen, kajne?

Pravzaprav je mogoče biti moderen na veliko načinov in med njimi je veliko spodletelih. Številni ekspresionisti so med prvimi podprli nacizem, in to ne brez razloga, pa tudi Oswald Mosley se novinarjem ni kar tako pustil intervjuvati, sedeč za črno jekleno futuristično pisalno mizo. Nacisti so se zavezali revolucionarni preobrazbi življenja v Evropi. Postati

moderen je zanje pomenilo rasno nadvlado in genocid. Moderna je vsaka družba, ki za doseganje svojih ciljev sistematično uporablja znanost in tehnologijo. Koncentracijska taborišča so bila prav tako moderna kot laserska kirurgija.

Značilnost ideje o modernosti je, da ima prihodnost človeštva vedno sekularno podobo. Te nenavadne predstave ne podpira nič, kar poznamo iz zgodovine. Do sekularizacije je prišlo v nekaterih evropskih državah, kot so Velika Britanija, Švedska in Italija. V Združenih državah Amerike o njej ni sledu. Med islamskimi državami ima le Turčija ustaljeno sekularno državo, v drugih pa se večinoma širi fundamentalizem. V Indiji je sekularno državo spodkopal hindujski nacionalizem. Na Kitajskem in Japonskem, kjer niso nikdar sprejeli judovsko-krščanske in islamske podobe religije, je sekularnost praktično brez pomena. Modernizatorji 21. stoletja so kljub temu zastareli, ko poudarjajo Marxa in pozitiviste, Evropejce 19. stoletja, ki so svoje omejene upe zamenjali za splošne zgodovinske zakonitosti.

Teorije o modernizaciji so neznanstvene projekcije razsvetljenskih vrednot. O prihodnosti nam ne povedo ničesar, pomagajo pa nam razumeti sedanjost. Dokazujejo dolgotrajen vpliv krščanskega prepričanja, da je zgodovina moralna drama, povest o napredku ali odrešitvi, v kateri kljub vsemu, kar o njej vemo, svetu vlada etičnost.

Prevedla Dušanka Zabukovec

John Gray

Slamnati psi, 9

Razmišljanje o človeku in drugih živalih

Al Kajda

Ljudje, ki so septembra 2001 ugrabili potniška letala in jih uporabili kot orožje za napad na New York in Washington, niso le pokazali, kako ranljiva je najmočnejša svetovna velesila. Uničili so celoten pogled na svet.

Vsi so bili prepričani, da svet postaja vedno bolj laičen. Vendar sta bili vojna in vera 11. septembra bolj tesno prepleteni kot kadar koli v človeški zgodovini. Teroristi so bili pehota v novi verski vojni.

Vsem se je zdelo samoumevno, da na svetu vlada mir. Države so bile vsepovsod povezane v svetovno mrežo prostih trgov. Celo največja – Kitajska – se je zapisala svetovnemu kapitalizmu. Svobodna trgovina je poskrbela, da je vojna postala zastarela. Toda Svetovni trgovinski center so porušili do tal v novi vrsti vojne.

Vsi so sklepali, da vojna pomeni spopad med državami. Kljub dokazom o gverilskem vojskovanju v 20. stoletju je še naprej prevladovalo mnenje, da bo vojna, če bo še kdaj prišlo do nje – in le redki so bili pripravljeni priznati, da je to mogoče –, potekala med vojskami in vladami. Toda mreža, ki je izvedla napada na Washington in New York, je prej spominjala na postmoderno delniško družbo kot na staromodno vojsko. Al Kajdi ni ukazovala nobena država; prav nasprotno, izkoristila je šibkost držav. Kot stranski proizvod “globalizacije” je uspešno privatizirala strah in ga razposlala po vsem svetu.

Vsi so verjeli, da se “moderne vrednote” s prihodom globalizacije širijo. Toda če globalizacija sploh kaj pomeni, je njena značilnost kaotično kopičenje novih tehnologij. Njen splošni učinek ni širjenje “modernih vrednot”, temveč njihovo uničevanje.

Al Kajda je s tem, da veliko uporablja svetovni splet, vsekakor “moderna”, vendar ga uporablja za izpodbijanje modernosti Zahoda. S tem, da se naslanja na podporo klanskih mrež, pooseblja “predmoderne” družbene strukture, njeno zavračanje “modernih vrednot” pa pomeni prej izražanje volje kot katere koli uveljavljene tradicije. Al Kajda je najbolj “moderna” prav v tem.

Če “postmoderna” organizacija služi “postmodernim” vrednotam, je Al Kajda zbudila dvome o tem, kaj pomeni biti moderen.

Japonska lekcija

Če rečemo, da človek nikoli ne bo mogel v celoti obvladati tehnologije, to ne pomeni, da je nima v oblasti. Pomeni samo to, da domet te oblasti ni odvisen od človekove volje.

Več držav je že poskusilo preprečiti vstop novim tehnologijam. Kitajska se je za nekaj časa odpovedala ladjam za čezoceansko plovbo. Zgled Japonske je nekaj posebnega, ker je namenoma in vztrajno zavračala ključno moderno tehnologijo. Od leta 1543 do leta 1879 se je odpovedala puškam in se vrnila k mečem. Čeprav je prej imela več pušk kot katera koli druga država na svetu, se ji jih je posrečilo skoraj do kraja uničiti.

Japonska je imela v času, ko se je lotila tega enkratnega poskusa, več izjemnih prednosti. Bila je izolirana in utemeljeno je pričakovala, da bo tako tudi v prihodnje. Njena družba je bila tesno povezana. Imela je spreten in daljnoviden vladajoči razred, h kateremu je sodila tudi skupina s strateškim položajem – samuraji –, ki jim je vrnitev k mečem lahko le koristila. Vsi ti pogoji skupaj so Japonski omogočili, da je več stoletij zavračala puške.

Japonska v času izolacije ni zastala. Čeprav je odpravila puške, je proizvedla številne tehnološke novosti. Japonci so prav v času izolacije razvili novo vrsto pluga z dvema reziloma, stroj za sajenje krompirja z nazobčanim kolesom in novo vrsto stroja za pletev. Razvoj države v tistem času je bil v marsičem enakovreden ali boljši kot v zahodnih državah: skrb za zdravje v mestih je bila boljša in poštna služba bolj razvita. Na Japonskem so se tehnične novosti v stoletjih, ko se je izolirala, razvijale počasi in postopoma, v skladu s tradicionalnim načinom življenja. Noel Perrin je napisal:

Ko je v Philadelphii zasedal kontinentalni kongres, so po Tokiu in Kagošimi jahali vitezi v oklepih, vendar sta pismo ali pošiljka sadik strupenega bršljana med tema mestoma potovala veliko hitreje kot pošta med Philadelphio in Savannahom.

Japonski vladarji so lahko preprečili vdor modernih tehnologij, ki so ogrožale njihov mir, ker se je država lahko osamila. Ko je leta 1853 poveljnik Perry priplul s svojimi črnimi ladjami, so japonski vladarji vedeli, da se morajo preusmeriti. V prvem desetletju 20. stoletja so že imeli moderno mornarico, ki je v bitki pri Cušimi uničila rusko cesarsko ladjevje: takrat je azijsko ljudstvo prvič v zgodovini premagalo moderno evropsko silo.

Vsaka država, ki se odpove tehnologiji, lahko postane plen tistih, ki tega ne storijo. V najboljšem primeru ne bo dosegla samozadostnosti, h kateri stremi, v najslabšem pa jo bo doletela usoda Tasmancev. Plenilskim državam ni mogoče pobegniti.

Rusija in avantgarda

Rusi so vedno postavljali enačaj med "postati moderen" in "biti podoben Zahodu". Zato so se vedno znova vračali k ostankom ruske nezahodne preteklosti.

Leninovi boljševiki so bili najbolj metodični pri uveljavljanju podobnosti Zahodu. Njihov cilj je bil reorganizirati kmetijstvo po zgledu zahodnjaških tovarn 19. stoletja. Sledil je val industrializacije, ki je uničil rusko kmetijstvo. Proti koncu carističnega obdobja je bila Rusija največja svetovna izvoznica žita. V času sovjetskega režima je bila pridelava hrane prepuščena majhnim zadrugam, ki so jih upravljali nekdanji kmetje. Končna posledica komunistične modernizacije je bila vrnitev Rusov k družinskemu kmetovanju.

Človek bi pomislil, da takega poskusa ne bodo ponovili. Toda ko je sovjetski režim propadel, je Jelcinova vlada pod močnim vplivom tujih nadsocijalističnih družb spet povzela zahodni model. Anglosaški prosti trg so kot "terapijo šoka" uvozili v Rusijo. Glede na stanje ruske industrije, velikanskega, zastarelega vojaško-industrijskega sistema, to ni bilo izvedljivo. Zato je rusko gospodarstvo doletela huda kriza. Večino podeželanov in veliko meščanov so pred lakoto reševale majhne družinske kmetije.

Vsi poskusi modernizacije Rusije po zahodnih zgledih so spodleteli. Vendar to ne pomeni, da Rusija ni moderna. Prav nasprotno, vodilna je v nečem, kar se bo morda izkazalo za najnaprednejšo obliko kapitalizma. Iz pepela sovjetske države je vstalo hipermoderno gospodarstvo, anarhokapitalizem na podlagi mafijskega sistema, ki se širi po vsem Zahodu. Globalizacija ruskega organiziranega kriminala prihaja v času, ko prepovedane industrije – mamila, pornografija, prostitucija, kibernetne goljufije in podobno – najhitreje rastejo v najsodobnejših gospodarstvih. Ruski

anarhokapitalizem s številnimi znamenji kaže, da je v novi razvojni fazi prekosil zahodni kapitalizem.

Rusija je bila nekoč torišče številnih spodletelih poskusov oponašanja zahodnih zgledov, danes pa je avantgarda modernizacije Zahoda.

“Vrednote zahodnega sveta”

Ko je komunizem propadel, si večina Rusov ni želela drugega kot pridružiti se “Zahodu”. Nagrajeni so bili tako, da z njimi ravnajo slabše kot Zahod s silami osi ob koncu druge svetovne vojne.

Odkar je Kitajska zavrnila maoizem – poskus, da bi državo oblikovali po sovjetskem, torej zahodnem zgledu –, je vse zahodnjaške nasvete vztrajno sprejemala s prezirom. Zahod jo zato slavi kot deželo gospodarske stabilnosti in dobrega vladanja.

Japonska se je med nezahodnimi državami prva modernizirala, vendar je še danes izrazito nezahodna. Na Japonskem je v ječi veliko manjši delež prebivalstva kot v kateri koli zahodni državi in približno dvajsetkrat manj kot v ZDA. Japonci očitno še niso sprejeli zahodnih vrednot.

Prihodnja vojna

Če želite razumeti vojne 21. stoletja, pozabite na ideološke spore 20. Raje berite Malthusa. Prihodnje vojne se bodo vнемale zaradi usihajočih naravnih virov.

Za genocidno vojno med Hutuji in Tutsiji v Ruandi je bilo več razlogov, med njimi ni bil zanemarljiv vpliv belgijskih kolonialnih gospodarjev na popačenje plemenskih kultur v državi. Delno pa je bil to boj za vodo. E. O. Wilson je napisal:

Na zunaj je morda videti, in tako so poročali tudi mediji, da je bilo za ruandsko katastrofo krivo nerazumno etnično rivalstvo. To je le delno res. Obstajal je še globlji razlog, posledica okolja in demografije. Prebivalstvo Ruande, ki sta mu koristili boljša zdravstvena oskrba in izboljšana dobava hrane, se je med letoma 1950 in 1994 več kot potrojilo, z 2,5 milijona na 8,5 milijona. Leta 1992 je število prebivalstva v Ruandi naraščalo najhitreje na svetu, vsaka ženska je imela povprečno po osem otrok. Čeprav se je skupna pridelava hrane v tem obdobju silovito povečala, pa je povečanje števila prebivalstva kmalu prevesilo tehtnico. Pridelava žita na osebo je od leta 1960 do začetka devetdesetih let padla za polovico. Poraba vode je bila tako pretirana, da so hidrologi Ruando razglasili za eno od sedemindvajsetih držav z najhujšim pomanjkanjem vode na svetu. Najstniški vojaki Hutujev

in Tutsijev so se nato lotili reševanja težav zaradi števila prebivalstva na najbolj neposreden način.

Nikar zmotno ne verjemite, da se vojne zaradi pomanjkanja vnemajo le med revnimi. Bogastvo najbogatejših držav je odvisno od ohranitve oblasti nad naravnimi viri. V osrednji Aziji se je velika igra spet začela: velesile tekmujejo za nadzor nad nafto, tako kot v 19. stoletju. Revno in hitro rastoče prebivalstvo v Perzijskem zalivu za preživetje potrebuje visoke in vztrajno naraščajoče cene nafte. Hkrati pa bogate države za to, da bodo še naprej uspešne, potrebujejo stabilne ali padajoče cene nafte. Posledica je klasično malthusijansko nasprotje.

Hladna vojna je bila družinski spor med zahodnimi ideologijami. Prihodnje vojne bo ne glede na druge vzroke povzročalo predvsem pomanjkanje. Ker se bodo moderne svetovne države spopadale z vojskami bojovitih revežev brez države, bodo gotovo zelo uničujoče. Lahko se zgodi, da se nam bo tožilo po 20. stoletju kot obdobju miru.

Vojna kot igra

Bertrand Russell je ob spominu na angleško železniško postajo med prvo svetovno vojno napisal, da je bila “prepolna vojakov, skoraj vsi so bili pijani, polovico so spremljale pijane prostitutke, drugo polovico žene ali ljubice, vsi obupani, vsi nepremišljeni, vsi nori”. Ta izkušnja je Russell prisilila, da je spremenil mnenje o človeški naravi: “Sklepal sem, da ima večina ljudi denar raje kot kar koli drugega, potem pa sem ugotovil, da jim je ljubše uničenje.”

Russellovo spoznanje je bilo posledica bežnega pogleda na resnico, ki je njegova racionalistična filozofija ni priznala. Prepričan je bil, da se človek uresniči v ljubezni, iskanju resnice in trudu za boljši svet. V odhajajočih vojakah pa je videl, da povprečen človek ne najde sreče v nobeni od teh stvari, temveč v zagrizeni vojni igri, v kateri pozabi na ves svet.

Vojna in igra sta že dolgo povezani. V Homerjevi grščini *agon* pomeni športno tekmovalnost in smrtonosno vojaško bojevanje. Oboje je igra in – razen v slavi, ki jo prinese zmagoslavje ali smrt – nič od tega nima zunanjega cilja. Spariosu je napisal, da je bil v Homerjevem in predsokratskem obdobju *agon* kozmično načelo, ki je “uravnavalo dogajanje med junaki in bogovi, med ljudmi in bogovi ter med smrtniki in Mojro”. *Iliada* je zgodba o vojni igri, s katero smrtniki zabavajo bogove. V Heraklitovih *Fragmentih* je delo samo “otrok, ki v igri premika figure. Vladanje je za otroke.”

Vojne niso sredstvo za premagovanje dolgočasje. Povzročajo jih etnične in verske sovražnosti, tekma za trgovino in ozemlje, boj na življenje in smrt za nezadostne naravne vire. Toda ko se vojna začne, jo pogosto sprejmejo kot olajšanje. Kot tiranija tudi vojna obeta, da bo presekala spono okoliščin, ki povprečnega človeka priklepajo na delo. Kot pri tiraniji je tudi ta obet goljufiv, a delovno okolje se razkroji, neizpolnjeni upi in prazne dolžnosti so za nekaj časa odrinjeni. Vojno slavimo le zato, ker za večino človeštva simbolizira sanje o svobodi.

Iliada v verzih slavi smrt in vojno. V nasprotju s Homerjem pa mi nočemo priznati, da sta vojna in igra povezani. Kljub temu je vojna še vedno igra. Med zdolgočasenimi potrošniki v bogatih postvojaških družbah je le še oblika zabave. Prava vojna pa je kot kajenje: navada revežev.

Še ena utopija

Lahko sanjarimo o svetu, v katerem bi zdesetkano človeško prebivalstvo živelo v delno prenovljenem raju; kjer bi poljedelstvo opustili, zelena prostranstva pa vrnilo zemlji; kjer bi se preživeli naselili v mestih in oponašali plemenito brezdolje lovcev nabiralcev, njihove potrebe pa bi zadovoljevale nove tehnologije, katerih vpliv na Zemljo bi bil majhen; kjer bi bilo življenje posvečeno radovednosti, užitku in igri.

V takem svetu je tehnično vse izvedljivo. Nove tehnologije ne morejo razveljaviti zakonov termodinamike, lahko pa so prijaznejše do Zemlje kot stare tehnologije. Mikročipi omogočajo delno zmanjšanje odvisnosti tehnologije od snovnosti, zato porabijo manj energije. Sončna energija omogoča delno zmanjšanje odvisnosti energije od ogljika in tako zmanjša njen vpliv na okolje. James Lovelock je predlagal, da bi jedrsko energijo uporabljali za boj proti segrevanju ozračja. E. O. Wilson je predlagal, da bi gensko spremenjena živila igrala vlogo v daljnosežnem programu zaščite in nadzora prebivalstva.

Visokotehnološka zelena utopija, v kateri bi človek srečno živel v ravnotežju z drugimi oblikami življenja, je znanstveno uresničljiva, po človeški plati pa nepredstavljiva. Če se bo kdaj zgodilo kaj podobnega, k temu vsekakor ne bo prispevala volja *homo sapiens*.

Čim dlje bo torej naraščalo število prebivalstva, tem bolj bo napredek le v tem, da ga bomo poskušali dohajati. Človeštvo lahko omeji svoje težave samo tako, da omeji število prebivalstva. To pa ni v skladu s prvinskimi človekovimi potrebami. Za Kurde in Palestince je veliko število otrok strategija preživetja. Kjer skupnosti živijo v trajnem sporu, je visoka rodnost orožje. V prihodnosti, če napovedi držijo, bo takih sporov

veliko. Ničelno rast prebivalstva bi lahko zapovedala le svetovna oblast z drakonsko močjo in neomajno odločnostjo. Takšne oblasti pa nikdar ni bilo in je tudi ne bo.

In vendar ... Kaj, če bi se naša vloga na svetu spremenila, ne da bi to kdo načrtoval? Kaj, če so naši načrti le poteze v igri, mi pa le začasni igralci?

Razvoj po koncu človeštva

Samuel Butler je pred skoraj sto petdesetimi leti napisal: "Občutek imamo, da sami ustvarjamo svoje naslednike, jim dajemo večjo moč in jim z vsemi mogočimi domiselnimi napravami zagotavljamo samodejno regulirano, samostojno delujočo moč, ki bo zanje tisto, kar je bil za človeštvo razum."

Človek ni nič bolj gospodar strojev, kot je bil nekoč gospodar ognja ali kolesa. Oblike umetne inteligence, ki jih danes ustvarjamo, se bodo izmuznile človekovemu nadzoru, kot so to storile oblike življenja, ki so se pojavile v naravi. Morda bodo celo zamenjale ustvarjalce.

Naravne življenjske oblike nimajo vgrajenih razvojnih prednosti pred organizmi, ki so svoj obstoj začeli kot ročni izdelki. Adrian Woolfson je napisal: "Nikakor ni res, da bi bila živa bitja iz naravnih bioloških materialov sposobna v tekmi premagati svoje umetne in nezgodovinsko, strojno oblikovane tekmece." Digitalni razvoj – naravni izbor med virtualnimi organizmi v kibernetnem prostoru – morda že deluje. Telefonske pogovore bo morda kmalu vodila živa programska oprema. Toda novega virtualnega okolja ni mogoče obvladovati nič bolj kot naravni svet. Po trditvah Marka Warda, "potem ko bomo sistem prepustili živi programski opremi, ki se bo razmnoževala, ne bo več poti nazaj".

Strah, da bodo stroji nadomestili ljudi, omenja tudi Bill Joy, eden od ustvarjalcev mikroprocesorjev: "Ker se nam čez kakšnih trideset let obetajo računalniki na človekovi razvojni stopnji, nehote pomislimo, da bomo s svojim delom morda ustvarili orodja, ki bodo tehnološkim napravam omogočila, da bodo zamenjala našo vrsto. Kako se ob tem počutimo? Zelo nelagodno." Čeprav Joy obsoja teroristična dejanja Theodora Kaczynskega, se strinja z njim, češ da smo obupani, ker imamo "le še status domačih živali".

Zamenjava človeka z njegovimi izdelki je nenavadna projekcija prihodnosti. Toda, ali bi više razviti potomci človekovih izdelkov lahko bili bolj uničujoči za druge oblike življenja kot človek? Ljudje bi se lahko kmalu znašli v osiromašenem okolju, drugačnem od vseh v preteklosti. Skoraj neizogibno se bodo poskušali preoblikovati, da bodo lažje preživeli v

opustošenem okolju, ki so ga sami ustvarili. Dobro misleči bioinženirji se morda trudijo, da bi odstranili gene, ki prenašajo biofilijo, prvinsko čustvo do drugih živih bitij, ki človeka povezujejo z njegovim izvorom.

V svetu, ki bi ga ustvarilo neovirano širjenje človeka, lahko preživi le prvotna človeška vrsta. Si lahko predstavljamo hujšo usodo, kot da bi stroji potisnili ljudi na stranski tir in jih kot današnje lovce nabiralce pregnali na rob sveta?

Stroj z dušo

Ljudje se bojijo strojev, ki bi imeli zavest, ker so prepričani, da je zavest najdragocenejša človekova značilnost – in ker jih je strah vsega, česar ne morejo podrediti svoji volji. Razvoja strojev z zavestjo se bojijo iz istega razloga, zaradi katerega želijo postati gospodarji Zemlje.

Ko se bodo stroji izmuznili človekovemu nadzoru, ne bodo dobili le zavesti. Postali bodo duhovna bitja, katerih notranjega življenja zavestna misel ne omejuje nič bolj kot naše. Ne bodo le mislili in čustvovali; v njih se bodo razvile zmote in iluzije, ki sodijo k samozavedanju.

Razmišljajoči stroji bodo gotovo imeli tudi svoje jezike. To ne bodo umetni jeziki, ki bi nam sporočali le zavestne misli svojih ustvarjalcev, temveč naravni jeziki, nič manj bogati in nedoumljivi, kot so človekovi. Naravni jeziki vsebujejo več pomena, kot ga znajo izraziti njihovi uporabniki. Domači jeziki strojev bodo kmalu imeli večjo izrazno sposobnost kot umetni jeziki med ljudmi.

Esperanto naj bi bil primeren medij za izražanje naših misli, toda če ga bodo kdaj govorili toliko kot angleščino, bo ravno tako nerazumljiv. Prav tako se bodo umetne inteligence, ki jih zdaj izumljamo, razvile in se pogovarjale druga z drugo – in z nami – na načine, ki jih nihče v celoti ne bo razumel. Govoreči stroji prihodnosti bodo tako kot mi ugotovili, da govorijo več, kot znajo povedati.

Vsi se sprašujejo, ali bodo stroji lepega dne znali govoriti kot ljudje. Skoraj nihče se ne vpraša, ali bodo stroji kdaj razmišljali kot mačke, gorile, delfini ali netopirji. Znanstveniki, ki iščejo življenje zunaj Zemlje, zaskrbljeno tuhtajo, ali je človek v vesolju sam. Pametneje bi storili, če bi se sporazumevali z vedno manjšim številom svojih živalskih sorodnikov.

Descartes je živali opisoval kot stroje. Veliki mislec bi bil bližje resnici, če bi sebe opisal kot stroj. Zavest je morda res človeška lastnost, ki jo stroji zlahka posnemajo. Morda so si ljudje in današnji stroji najbolj podobni prav v sposobnosti zavedanja.

Digitalni svet so izumili kot podaljšek človeške zavesti, toda kmalu jo je prekosil. V prihodnosti bo digitalni svet prekosil celo ume strojev. Virtualnega vesolja, ki ga je ustvaril svetovni splet, ne more dojeti noben razum. George Dyson trdi, da “nikoli ne bo mogoče v popolnosti izrisati zemljevida digitalnega vesolja”. Nove tehnologije ustvarjajo novo divjino, območje, po katerem človek lahko tava, ne da bi ga razumel. Nastanek virtualne divjine ne nadomesti izgube prave, zemeljske divjine, ki jo človek uničuje, podobna pa ji je v tem, da je zanj nespoznatna. Nova divjina je pot, ki pelje onstran meja človekovega sveta. Margulis in Sagan sta napisala: “Spoznavamo gaievski pomen tehnologije: ni človeški pojav, temveč ima človeški vmesnik, njegova uporaba pa lahko razširi vpliv vsega življenja na Zemlji, ne le človeškega.”

Stroji bodo z razvojem pridobili dušo, če se smem izraziti, kot so govorili davno pred pojavom krščanstva. Kot je rekel Santayana: “Duša sama ni človeška; morda se lahko pojavi v katerem koli življenju; lahko se odmakne od kakršne koli podeželske zaostalosti; kot obstaja v vseh narodih in verovanjih, lahko obstaja tudi v vseh živalih – in kdo ve, morda v bitjih, o katerih se nam niti ne sanja, pa v kdo ve katerih svetovih.”

Animisti so v vsej zgodovini in prazgodovini verjeli, da ima snov dušo. Zakaj ne bi sprejeli živega dokaza za to starodavno prepričanje?

Akcija kot tolažba

Joseph Conrad je v svojem romanu *Nostromo* zapisal: “Akcija je tolažba. Je sovražnik razmišljanja in prijatelj laskavih iluzij.”

Za tiste, ki jim življenje pomeni akcijo, je svet oder, na katerem uprizarjajo svoje sanje. V zadnjih nekaj sto letih je vera vsaj v Evropi usihala, čeprav nismo nič manj obsedeni z vtiskovanjem človeškega žiga v predmete. Prevladujoč odnos do življenja je zdaj medel laični idealizem. Svet želimo oblikovati po svoji podobi. Prepričanje, da cilj življenja ni akcija, temveč razmišljanje, je skoraj izginilo.

Tisti, ki se trudijo, da bi svet spremenili, v sebi vidijo plemenite, celo tragične like, čeprav večinoma niso uporniki proti trenutni ureditvi. Iščejo tolažbo za resnico, ki je ne prenesejo, ker so prešibki. S prepričanjem, da je svet mogoče spremeniti s človekovo voljo, pravzaprav zavračajo svojo smrtnost.

Wyndham Lewis je opisal napredek kot “časovno bojno ladjo”: prepričanje, da stvari niso dragocene, ker so take, kakršne so, temveč zaradi tistega, kar bodo morda nekoč postale. Resnica je ravno nasprotna.

Napredek obeta osvoboditev od časa, upanje, da se bo naša vrsta v spiralestem vzponu nekako ubranila pred pozabo.

Akcija ohranja občutek identitete, ki jo razmišljanje razbije. Med akcijo čutimo navidezno trdnost. Tolaži nas ob misli, da smo minljivi. Pred resničnostjo ne beži brezdelen sanjač, temveč praktične ženske in moški, za katere je aktivno življenje zatočišče pred nepomembnostjo.

Dobro življenje danes pomeni polno izrabo znanosti in tehnologije – ne da bi podlegli utvari, da nas lahko osvobodita, nas napravita razumne ali vsaj duševno zdrave. Pomeni iskanje miru – brez upanja na svet brez vojne. Pomeni ljubezen do svobode – z zavestjo, da je to vmesna stopnja med anarhijo in tiranijo.

Dobrega življenja ne najdemo v sanjarjenju o napredku, temveč v spopadu s tragičnimi naključji. Odraščali smo ob verovanjih in filozofijah, ki zanikajo doživljanje tragičnosti. Si lahko predstavljamo življenje, ki ne bi temeljilo na aktivnosti? Ali pa smo preveč lenobni in primitivni, da bi sanjarili o življenju brez nje?

Sizifov napredek

Nič ni bolj tuje sedanjemu času kot brezdjelje. O počitku razmišljamo le zato, da bi se spet vrnil k delu.

Narobe je, da tako visoko cenimo delo. To so počeli le v redkih kulturah. Delo je bilo skoraj vso zgodovino in prazgodovino nekaj ponižujočega.

Med kristjani so le protestanti verjeli, da delo prinaša odrešitev; delo in molitev sta bila v srednjeveškem krščanskem svetu posejana s praznovanji. Stari Grki so iskali odrešitev v filozofiji, Indijci v meditaciji, Kitajci v poeziji in ljubezni do narave. Pigmejci iz afriškega deževnega gozda, ki so že skoraj izumrli, delajo le zato, da zadostijo dnevnim potrebam, sicer pa v glavnem lenarijo.

Napredek obsoja brezdjelje. Dela, potrebnega za odrešitev človeštva, je ogromno. Pravzaprav brezmejno veliko, kajti ko je dosežena ena raven, se prikaže druga. Seveda je to le privid, toda pri napredku ni najhujše to, da je iluzija, temveč da je neskončen.

Sizif iz grškega mita se trudi, da bi skalo prikotalil na vrh hriba in bi se potem zvalila dol po drugi strani. Robert Graves je svojo zgodbo povedal tako:

To se mu še nikoli ni posrečilo. Kakor hitro je prišel skoraj do vrha, ga je potisnila nazaj teža nesramne skale, ki se je spet odkotalila nazaj k vznožju; tam jo je utrujeno pobiral in začel znova, čeprav mu je znoj oblival ude in se mu je nad glavo dvigal oblak prahu.

Za naše daljne prednike je bilo neskončno garanje znamenje suženjstva. Sizifovo delo je bilo kazen. Če garamo za napredek, se sprijaznimo z delom, ki je prav tako suženjsko.

Igra z usodo

Hazarderji igrajo zato, da igrajo. Med tistimi, ki ribarijo za zabavo, ni najboljši tisti, ki ujame največ rib, temveč tisti, ki ob tem najbolj uživa. Smisel igre je, da igra nima smisla.

Kako lahko igra obstaja v času, ko nič nima smisla, če ne pelje do česa drugega? *Homo ludens* ima v naših očeh nesmiselno življenje. Ker igre ne razumemo, smo se raje predali življenju, polnemu nesmiselnega dela. Naša usoda je, da garamo kot Sizif.

Toda, ali svoje garanje lahko naredimo bolj igrivo? O znanosti in tehnologiji zdaj razmišljamo kot o sredstvih za obvladovanje sveta. Toda jaz, ki se trudi, da bi zavladal svetu, je le površinsko svetlikanje. Nove tehnologije, ki rastejo okoli nas kot gobe po dežju, očitno služijo našim namenom, skupaj pa smo figure v neskončni igri.

Tehnologija ne uboga volje. Se lahko igramo z njo, ne da bi se trudili, da bi ji zavladali?

Vrnitev v preteklost

Iskanje smisla življenja je morda koristna terapija, vendar nima nič skupnega z duhovnim življenjem, ki ni iskanje smisla, temveč osvoboditev od njega.

Platon je bil prepričan, da je konec življenja razmišljanje. Akcija je bila vrednota le zato, ker je omogočila razmišljanje, vendar razmišljanje pomeni druženje s človekovo idejo. Platon je kot številni mistični misleci razmišljal o svetu, ki ga odkrivajo čuti, kot o deželi senc. Vrednote so najvišje resnice. V premišljevanju je iskal zedinjenje z najvišjo vrednoto, z bogom.

Za Platona in kristjane za njim sta bila Resnica in Dobro eno. Toda Bog je nadomestek za upanje in želje, ne za resnico. Vrednote so le človeške potrebe ali potrebe drugih živali, preobražene v abstrakcije. V njih ni resnice, kot je poudaril George Santayana:

Vse živali poznajo načelo, po katerem ločijo dobro od zla, kajti nekatere okoliščine in dejanja spodbujajo obstoj in blaginjo, druge pa ju ovirajo. Poznavanje samega sebe in nekaj izkušenj o svetu zato zlahka pripelje do sokratskih meril za vrednote, ki so za vsakogar v družbi naravne in neizogibne.

Vsaka družba rešuje vrednote v sorazmerju s svojo inteligentnostjo in jih brani v sorazmerju s svojo vitalnostjo. Toda kdo bi pomislil, da se bo *duhovno življenje* kakor koli ukvarjalo s človeškimi in omejenimi zemeljskimi vrednotami ali da bo za vekomaj prevladalo v veselju?

Mistiki s postom, koncentracijo in molitvijo izločijo spremenljivi svet čutov, da bi našli brezčasno resnico. Pogosto jo tudi najdejo, toda to je le igra senc, splet njihovih strahov, prenesen na notranji zaslon. Končajo tako, kot so začeli, trdno vpeti v osebni čas spomina in obžalovanja.

Danes je nesmrtno hrepenenje mistikov izraženo v kultu nenehne aktivnosti. Neskončen napredek – neskončen dolgčas. Kaj bi lahko bilo strašnejše kot človeška popolnost? Ideja napredka je le hrepenenje po nesmrtnosti s futuristično tehnološko primesjo. Duševnega zdravja ne najdemo tukaj in tudi ne v večnosti mistikov, ki so jih že nagrizli molji.

Druge živali ne hrepenijo po nesmrtnem življenju, ker ga že živijo. Celo tiger v kletki je vse življenje na pol zunaj časa. Človek ne more vstopiti v trenutek brez konca. Lahko si oddahne od časa, ko ne sanjari več o nesmrtnosti, tako kot Odisej, ki je zavrnil Kalipso in njeno ponudbo večnega življenja na začaranem otoku, da se je lahko vrnil v ljubljani dom.

Razmišljanje ni zavestni mir mistikov, temveč namerno prepuščanje minljivim trenutkom. Ko obrnemo hrbet svojim pretirano človeškim hrepenenjem, se obrnemo nazaj k smrtnosti. Resnični cilj razmišljanja niso etični upi ali mistične sanje, temveč neutemeljena dejstva.

Preprosto videti

Drugim živalim smisel v življenju ni potreben. Nelogično pa je, da človeška žival ne more brez njega. Ali si ne moremo predstavljati, da je cilj življenja preprosto videti?

Prevedla Dušanka Zabukovec